

MUSTAFA KEMAL BÜYÜK TAARRUZ GÜNÜNÜ BÜTÜN DÜNYADAN NASIL GİZLİ TUTTU?

SADİ BORAK

FETHİ (OKYAR) BEY'İN LONDRA'YA GÖNDERİLİŞİYLE İLGİLİ OLARAK
NELER DEDİLER?

26 Ağustos taarruzunun başarıya ulaşması, tasarlanan ve uygulanan bütün taktik ve stratejik hazırlıklara paralel olarak, Büyük Taarruz'un bütün dünyadan kesinlikle gizli tutulmasına da bağlıydı. Çünkü ani bir saldırı ile Yunan ordusunun çökertilmesi, yani, Yunan'ın Anadolu topraklarından sökülüp atılması, aynı zamanda İngiltere'nin dünyadaki prestijine de büyük bir darbe teşkil ederdi. Ayrıca, Türkiye'nin zengin kaynakları ve stratejik durumu İngiltere için Yunan zaferini kaçınılmaz kılıyordu.

Bütün bu nedenlerle taarruz hamlesini sınırlı birkaç kişi dışında dünyadan, özellikle İngiltere'den gizli tutmak taarruzun başarısı için kaçınılmaz bir zorunluk haline gelmişti. Öyle ki taarruz gününe kadar İngiltere'yi kuşkulandırmamak için barış dilencililiği yapmakla görevlendirilen Fethi (Okyar) Bey'in bu görevinden Garp Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa bile önceden haberdar olamamıştır.

Aradan uzun yıllar geçtiği halde pekçok araştırmacı ve yazar, Fethi Bey'in bu özel görevinin gerçek sebebini öğrenememişler, onun, Mustafa Kemal Paşa tarafından bazı ödünler vererek barış şartları aramak için görevlendirildiğini sanmışlardır. Oysa, Atatürk'ün "Misak-ı Milli" den ödün vermesi düşünülemezdi. Müttefiklerin barış konusunda alacakları tavır ve ileri sürecekleri şartlar biliniyordu. Bu, Paris Barış Konferansı'nın 26 Mart oturumunda sunulan barış taslağı ile gün yüzüne çıkmıştı. Buna göre İzmir'in bize bırakılmasına karşılık Edirne Yunanistan'a terk edilecek, Sevr Antlaşması'nın Boğazlar'da ve ekonomik alanda Müttefiklere sağladığı yararlar da geçerliliğini koruyacaktı.

Bunlar bilindiğine göre Atatürk'ün böyle bir barış taarruzuna geçmesi elbette mümkün olamazdı.

Fethi Bey'in Gizli Görevi Batına Nasıl Yansıdı? :

Fethi Bey Batıya doğru yola çıktığı zaman Garp Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa bu seyahatin amacını ve Fethi Bey'in gizli görevini

henüz bilmemektedir. Bunu, Başkumandanlığa yazdığı 1/659 No, 7 Temmuz 1922 tarihli acele ve zata mahsus olan otantik belgeden öğrenmiş bulunuyoruz. (Belgenin metnine “Belgeler” bölümünde yer verilmiştir).

Jaeschke’ye Göre : ... Bu mesele (Fethi Bey meselesi) henüz Türkiye’nin dosyaları neşredilmemiş olduğu için öyle esrar dolu bir karanlığa boğulmuştur ki bundan efsaneler doğmuştur...”

(Kurtuluş Savaşı ile İle İlgili İngiliz Belgeleri, Gotthard Jaeschke. s. 231.)

Karanlık Bir Meselesi:

“... İçişleri Bakanı Fethi Bey’in Avrupa’ya gidişini, bu husustaki belgeler henüz yayımlanmamış olduğuna göre aydınlatmak mümkün olamamaktadır...”

(Dr. Selahattin Tansel, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, s. 157, dip notu)

Bu gizli görev için herhangi resmî belge yoktur. Sözlü olarak verilmiş bir görevdir. Tek belge, İsmet Paşa’nın sorusuna cevap olarak Mustafa Kemal Paşa’nın verdiği cevaptır. Bir de Fethi ve Fuat Umay’ın anılarıdır. Resmî belge olarak herhangi yapıta yansımamıştır.

Halide Edip’e Göre : Haziranın sonunda uzun bir izin alarak Ankara’ya gittim. Mustafa Kemal bu aralık cepheyi teftiş ediyordu. Ordu taarruza hazırды. Fakat Türk-Yunan ilişkilerini kansız olarak halletmek mümkün olup olmadığını son defa anlamak için Dahiliye Vekili Fethi Bey’i İtilaf Devletleri Başşehrine göndermişti.”

(Türk’ün Ateşle İmtihani, s. 233)

“Ağustos ayının diğer bir olayı Ankara hükûmetinin Dahiliye Vekili Fethi Bey’in Londra ziyaretidir. Fethi Bey son bir barış teşebbüsü için İngiltere’ye gitmişti. Fakat Lloyd George ve Lord Curzon tarafından kabul edilmedi. (...) Acaba Türkler taarruzla düşmanı kovabilecekler miydi? İşte bu, diplomatlara olduğu kadar kamuoyuna da imkânsız gibi görünüyordu.”

(Doç. Dr. Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, s. 205)

“...Fethi Bey’i Roma-Paris-Londra’ya gönderdi. Fethi Bey buralarda Yunanistan’ın Anadolu’dan çekilmelerini şart koşan bir barış tasarısı üzerinde görüşmeler yapacaktı...”

(Kinross, s. 471)

“Barışçı bir çözüm yolu bulunup bulunmadığını anlamak, Müttefiklerin politik düşüncelerini saptamak için temmuz ayı başında Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal ve arkasından Fethi (Okyar) Bey’in yaptıkları Avrupa yolculukları ümitli bir sonuç vermemişti. İngiliz yöneticileri bu nabız yoklamalarını Ankara hükûmetinin zayıflığına yoruyordu. ...”

(Başkomutan Meydan Muharebesi, İbrahim Artuç, s. 43)

General Celal Erikan’a Göre : “İçişleri Bakanı ve eski Başbakan Fethi (Okyar), Avrupa başkentlerine barış yoklaması için gittiğinde Londra’da protokol gereğince bile iyi bir kabul görmedi. Mustafa Kemal’in dediğince “güç ve yetenekten yoksun olanlara yüz verilmez” olduğu anlaşılıyor, siyasanın askerî bir başarıya dayanması gerekiyordu. Söz, yine silâha kalmıştı.

(Komutan Atatürk, Celal Erikan, s. 747)

Bir Doğru Teşhis: Orgeneral (E) Suat Aktulga: “... Siyasî olarak da Mustafa Kemal Paşa, Avrupa devletlerinin, Türklerin bir taarruz yapacak güç ve kuvvette olmadıkları kanatine varmalarını sağlamak için bu devletler nezdinde barış taarruzuna girişmiştir. Fethi Okyar’ı evvela İtalya’ya, sonra Paris’e ve daha sonra da Londra’ya göndererek bu devletler nezdinde yardımlarda bulunmaları isteğinde bulunmuştur.”

(Atatürk ve Bugünün Türk Gençliği, Mustafa Kemal Derneği Yayını, 35. sayfadaki Komutan ve Lider Atatürk makalesi.)

Sadece yukarıya aldığımız yapıtlar değil, Büyük Taarruz’u konu alan tüm yapıtlar —Sayın General Suat Aktulga dışında— Fethi Okyar’ın Avrupa’ya gönderilişinin gerçek nedenini anlayamamışlardır. Bunun nedeni de bu konuda herhangi belgenin yayımlanmamış olması ve Atatürk’ün de demeçlerinde Fethi Bey’in bu görevini savaşa kansız son verme girişimi olarak göstermiş olmasıdır. Atatürk’ün akrabası ve Ankara Kumandanı Fuat (Umay) Bey’in bu konuda Hayat mecmuasında yapmış olduğu açık-

lamayı da görmemiş olmaları bu görevin gerçek hedefinin uzun süre gizli kalmasında etken olmuştur.

Fuat (Umay) Bey'in, hem Atatürk'ün akrabası bulunması, hem de Ankara Kumandanı olması, görevi bakımından da bu sırrı ilk öğrenen, ya da öğrenenler arasında bulunmasını doğal karşılamak lâzımdır. Umay, anılarında Atatürk'le ilgili çeşitli konulara değinmiş, bu arada Fethi Bey'in Avrupa seyahatini de bahis konusu etmiştir.

Anıların konumuzla ilgili bölümünü aşağıya alıyorum:

"... Bu arada şunu da arz edeyim: Vekiller Heyeti taarruza karar verdiği zaman Fevzi Paşa da toplantıda bulunmuş ve bazı dilekler ileri sürmüştü:

İstanbul muhaberat bir müddet için kesilecek, harp tebliğlerindeki şifre kullanılacak, düşmanı yanlış düşüncelere götürmeyi hedef tutan bilgiler verilecek, Devlet Reisi, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve Başvekil taraflarından ara ile —tabii hepsi mürettep— çay ziyafetleri verilecek, bunlar gazetelerle ilân edilecek. Bu arada Londra'ya bir heyet gönderilerek haber alınan Yunan taaruzunun önüne geçilmesine delalet edilmesi istenecek.

Fethi Bey'in reisliğinde bir heyet Londra'ya gönderildi. Fakat Entelligence Service'in verdiği: "Türkler için için taarruza hazırlanıyorlar" şeklindeki raporuna değil de Afyon'da bulunan İngiliz mümessilinin 'Yunan hatlarının son derece kuvvetli olduğuna dair' verdiği rapora inanmış olacaklar ki mağrur Llyod George heyetimizi kabul bile etmemiştii..."

Hayat mecmuası

Fethi Bey gizli görevini anlatıyor:

... "Hadisenin bugüne kadar açıklanmamış bir de perde arkası vardır. Bâkir hakikati Fethi Bey'den dinleyelim:

Ağustos başında Gazi bana şunları söyledi: '—Taarruza karar verdim. Hazırlıkları tam gizlilik içinde yürüteceğim. Asıl endişem, düşmanların kuşkulması. Yusuf Kemal Bey Paris'te resmî temaslar yaparken senden, Londra'da İngilizlere, sulhu bugünkü şartlarla aradığımız yolunda kanaat verecek temaslar yapmanı, nihayet eylül ayının ortalarına kadar zaman kazanmanı istiyorum. İcap ederse Roma'ya, Paris'e geçerek Londra'nın kuşkulanmamasını temin edeceksin. Gayem şu: Millî Misak eserleri üze-

rinde bir sulhun, bugünkü şartlar içinde mümkün olup olmadığını memlekete ve cihana ispat etmek... Bu mümkün olabilse kan dökmeden ve zaman kaybetmeden gayemize erişmiş oluruz. Fakat, karşımızdakilerin bizi oyaladıklarını, yorup bıktırmak istediklerini, imkânlarımız mahdut olduğundan ye'se kapılıp mümkün mertebe Sevr'e yakın şartlarla sulh masasına oturmaya zorlamak peşinde olduklarını biliyorsun. Ama, bunu sadece bizlerin bilmesi kâfi gelmiyor. Hasretini çektiğimiz sulh ve huzur ancak Yunan ordusunun mahvolmasıyla mümkün. Eylül ayının ortasına kadar bilhassa bir İngiliz müdahalesinden emin olmam şart. Bunu temin edebilecek misin?"

Hiç de huzurlu olmayan hayat şartları içinde daima canlı ve hareketli olan yüzü anlatılması imkânsız bir ulviyet hâlesi gibi idi. Türk milletinin kaderini değiştirecek zafer mucizesini ancak O'nun başarabileceği inancı içinde teminat verdim:

— Elimden geleni yapacağım. İstedığın eylül ayı ortasına kadar İngiltere'nin fiilî bir müdahalesine mâni olmak için her çareye başvuracağım, endişe etme.

Yolculuğuma dair Yusuf Kemal Bey'e yeni talimat verilecekti. Şifrelerle kadar ayrıntılar üzerinde durarak sabahladık ve ben, önce İtalya Başvekili Kont Sforza ile görüşmek üzere Antalya üzerinden deniz yoluyla ertesi gün uğurlamasız Roma'ya doğru Ankara'dan ayrıldım."

(Üç Devirde Bir Adam: Fethi Okyar, yayına hazırlayan Cemal Kutay, s. 300-301)

Ve böylece 66 yıldır Jaeschke'nin deyimiyle esrar dolu karanlığa boğulmuş olan Fethi Okyar'ın Londra temaslarının gerçek mahiyeti de aydınlığa kavuşmuş oluyor. Mustafa Kemal'in savaş taktiği de başarıya ulaşıyor. İngilizleri Fethi Bey'in tekliflerine karşı ilgisiz kılan nedenler de vardır. Bunlara değinmeden önce Fethi Bey'in Londra temaslarına da yer verelim:

Fethi Bey Londra'da Nasıl Karşılandı? Nasıl Horlandı?:

Fethi Bey'in Londra'daki temasları sonuç vermedi, başarısızlıkla noktalandı. Böylece de Londra değinmelerinin fiyasko ile neticelenmesi, beklenen meyvalarını verdi. Bu, Ankara'nın, daha doğrusu Atatürk'ün tarihsel başarılarından biri olarak tarihe geçti. Hele, Büyük Zaferin Londra hükümetini birbirine düşürmesi ve Lloyd George'un tepe taklak olması Mustafa Kemal için keyifli bir sonuç oldu.

Fethi Bey'in, her çaldığı kapının yüzüne kapanmasından yılmadan, usanmadan 'ille de görüşmek istiyorum' diye direnmesi, İngiliz politikacılarında 'Türklerin çok zor durumda olduğu' izlenimini uyandırmıştır. Bu temasların seyrine kısaca bakalım:

Gizlilik taktığının ilk adımı Fethi Bey'in Meclis'ten sağlık nedeniyle 3 Temmuz 1922'de istediği mezuniyet talebiyle başladı. Diyordu ki dilekçesinde:

“Mâzeret-i sihiyeme binaen beray-i tedavi Avrupa'ya azimet ihtiyacında bulunduğumdan iki ay müddetle terhisim hususunda heyet-i celilenin lûtfunu istihsale vesatet-i aliyelerini arz ve istirham eylerim efendim.”

Entelligence Service ajanlarının Millet Meclisi içine kadar sızdıkları, hatta gizli oturum tutanaklarının bile İngiltere Devlet Arşivi'ne aktarıldığı düşünülürse* gizliliğin korunmasındaki olağanüstü başarının değeri daha iyi anlaşılır.

Fethi Bey'in seyahatinin ilk durağı İtalya, daha sonra Fransa. Fransa'da Poincaré ile görüşür. Daha sonra 3 Ağustos'ta Londra'ya geçer. Oyunun asıl merkezi Londra'dır. İtalya ve Paris ziyaretleri birer şaşırtmadır. Yani, Türkiye'nin içinde bulunduğu zor duruma barış yoluyla bir çözüm sağlayabilmek için bu iki devletten İngiltere nezdinde aracılık talebinde bulunduğu izlenimini yaratmak, böylece —eğer varsa— İngiltere'nin kuşkusunu dağıtmak amacı güdülmüştür.

Fethi Bey 3 Ağustos'ta Londra'ya gelir gelmez hemen temaslara başlamıştır. Fethi Bey'in hangi tekliflerle geldiği Başbakan Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon tarafından çok iyi bilindiği için her iki bakan 'çok meşgul' pozisyonuna girmişlerdir. Çünkü Fethi Bey'in getirdiği tekliflerle barış masasına oturmaya hiç niyetleri yoktur. İngiltere ancak kendi empoze edeceği şartlarla barış masasına oturabilir. O da Sevr Antlaşması'nda yapacakları bazı ufak tefek değişikliklerdir. Ancak, onlar kaçacak, Fethi Bey kovalayacaktır.

Fethi Bey'in etrafını önce gazeteciler sarar. Evvela Times muhabirinin sorularını yanıtlar:

“Seyahatim tamamen gayri resmîdir... Bilhassa Trakya ve Çanakkale için tekliflerle geldim. ...Ümit ederim ki Türkiye ile Büyük Britanya ara-

*Dr. Salahi Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngilizlerin Eline Geçen T.B.M.M Gizli Tutanakları, ayrı basım.

sında yeni bir uzlaşma ve iyi bir anlaşma siyaseti husule gelebilecektir. İngiltere'nin bize karşı iyi niyetini takdir etmekteyiz..."

Fethi Bey daha sonra Kurtuluş Savaşı'nın amacı ve Türk halkının İngilizlere karşı düşman olmadığı hakkında teminat verecektir.

Daha sonra Times muhabirinin sorularını da aynı içerik dahilinde cevaplamıştır. Bu mülâkatta fazla olarak Bolşeviklik sorunu görüşülmüş, Fethi Bey de 'Bolşeviklere boyun eğmediklerini, sadece kendi öz varlıkları için mücadele ettiklerini' kesin ifadelerle belirtmiştir.

Fethi Bey, Ağustos'un 4'ünde Foreign Office' de kıdemsiz ve yetkisiz bir memur tarafından kabul edildi. Bu, Başbakanlık da yapmış bir Bakan —ziyareti gayri resmî de olsa— hafife almaktı. Fakat amaç uğruna her şeye katlanılacaktı. Bu kıdemsiz ve yetkisiz küçük memur Fethi Bey'e "Lord Balfour'un bir şanssızlık eseri (!) olarak az önce İsviçre'ye gittiğini, Lord Curzon'un ise şehirde bulunmadığını, eylül sonundan önce gelemeyeceğini" ellerini oğuşturarak anlatmaya çalışır. Zaten istenilen de bu: Oyalanmak, Büyük Taarruz'a kadar vakit kazanmak, Fethi Bey üzölmüş gibi davranıyor. Kıdemsiz kâtip 'tekrar uğramasını' öneriyor.

Aynı gün Lloyd George Avam Kamarası'nda müthiş bir nutuk çekiyor ve Türkleri aşağılayarak Yunanlılara 'harbe devam' komutunu veriyor. Dış görünüşe göre aleyhte gibi görünen olaylar aslında tam Mustafa Kemal'in istediği yönden gelişmektedir. Zaten İngiltere'nin tutumu bilinmektedir. Yunanistan'daki elçilerinin de Lord Curzon'a yolladığı raporda belirttiği gibi:

"...Yunanistan'ın yenilgisi Müttefikler için pek vahim olacaktır... İngiliz çıkarları için bize düşman bir Türkiye yerine dost bir ülkenin (yani Yunanistan'ın) harbi kazanmasının ne derece arzuya değer olduğunu Lord Hazretlerine bir kere daha ısrarla arza cesaret ederim. Buna o kadar kuvvetle inanıyorum ki Kemalist kuvvetlerin yeni Yunan cephesini ciddi olarak tehdit etmeleri belirir belirmez İngiltere hükümetinin Yunanlılara maddî manevî yardımda bulunmasını ve onların ezilmelerine meydan vermemesini isteyecek kadar ileri gideceğim..." (F. Office kaynağına dayanarak Sakarya'dan İzmir'e, s. 268).

İngiltere bu gerçeğin zaten bilincinde olduğu için Yunan ordusunu maddî manevî desteği ile beslemektedir. Yardımlarının sonucunu görmek için de Yunan ordusunun uzman subaylarıyla baştan doruğa denetleterek

raporlar düzenlettirmiştir. Rapor metinlerinden bir iki örneği aşağıda sunuyoruz:

“... Yunan ordusu pek müessir bir savaş makinesidir. Mart ayında İnönü'deki başarısızlık Yunanlılar için büyük bir ders olmuştur. Her şey yeni baştan düzene konulmuştur. Askerlerin giyim-kuşamları pek iyidir. Ulaştırma ve muhabere ıslah edilmiştir. Disiplin ve moral fevkalâdedir. Yunan askerlerinin Anadolu'daki mücadeleyi kesin olarak kazanacağına inanıyorum...” Albay Naire.

General Marden'in Raporu:

İngilizler, Naire'nin raporu ile yetinmemiş, Yunan ordusunun taarruz gününü denetlemesi ve bir rapor vermesi için Tümgeneral Marden'i görevlendirmiştir. General, Yunan ordusunu sıkı bir denetimden geçirmiştir. İzlenimleri çok iyidir: Yunan'ın cephanesi çok boldur; tüm savaş araç ve gereçleri Türklere göre en az 1'e 2 oranındadır...

Uzun rapordan çıkarılan sonuca göre, Yunan ordusu büyük bir zafer kazanacak mükemmeliyettedir. Nitekim, 10 Temmuz'da başlayan Eskişehir-Kütahya harbini kazanarak efendilerinin yüzünü kara çıkarmamışlardır. Kuvvet dengesi yarı yarıya Türklerin aleyhinde olan bu muharebeler sonunda Türk ordusu Sakarya'nın gerisine çekilmiştir.

Raporların kesin dili, Kütahya-Eskişehir muharebelerinin kazanılmış olması, Yunan ordusunun Türk ordusuna karşı her zaman üstün durumda olduğu, hatta bir imha muharebesini kesinlikle kazanabileceği hakkında kanaatleri perçinlemiştir.

Fethi Bey'in günlerce Bakan kapılarında randevu dilencisi derecesine düşürülmesinin ve alabildiğine hafife alınmasının etkenlerinden başlıcası bu güven duygusudur. Bir de İngiliz askerî uzmanlarının “Yunan müstahkem mevkillerini Türkler üç ayda aşabilirse üç günde aştık diye öğünebilirler” palavrası İngiliz politikacılarını büsbütün rehavete itmiştir. Ama, İngiliz askerî makamları politikacılar kadar iyimser değildir. Özellikle İngiliz Genelkurmayı bir Yunan başarısına karşı daima kuşkuludur.

İşte tarihte belki de eşi görülmemiş bir gizlilik içinde yürütülen taarruz hazırlığı evresi sona erer ve 26 Ağustos'un alaca karanlığında, yine tarihte benzeri görülmemiş bir hızla beş gün içinde askerî uzmanların, ‘Türk ordusunu imha edebilecek bir güçte’ olduğunu raporlarla belirttiği, 200 bin kişilik Yunan ordusu beş gün içinde dağılıp çözülürdü. Türk İç-

işleri Bakanı Fethi Bey'i günlerce kapısında bekleten Lloyd George, büyük bir telâş içinde Mustafa Kemal Paşa'dan ateş kesmesi için İstanbul İşgal Kuvvetleri aracılığı ile ricada bulunmak zorunda kaldı.

İngiliz kabinesi de karışmıştı. Başbakan ve Dışişleri Bakanı'ndan, Fethi Bey'in dinlememiş olmasının hesabını soruyorlardı. Ve Başbakan Avam Kamarası'nda kekeleyerek kendini savunmaya çalışırken, savunma gücünü tamamen kaybetmiş olan Yunan ordusunun kılıç artıkları savaş meydanında 18 bin ölü, 16 bin yaralı ve 35 bin tutsak bırakarak İzmir'e doğru kaçıyordu. Büyük Mustafa Kemal'in stratejisi başarıya ulaşmıştı.

Ve Mustafa Kemal Atatürk, ülkesini dünya devletleri arasında lâyük olduğu yere getirmek, çağdaş uygarlık düzeyine yüceltmek için yeni stratejilere hazırlanıyordu.